

PROJEKTIRANJE NOVIH CRKAVA PASTORALNA UPUTA LITURGIJSKE KOMISIJE TALIJANSKE BISKUPSKE KONFERENCIJE

U v o d

Ova Uputa želi povezati i potaknuti suradnju (dijalog) između naručitelja (župnici, liturgičari, narod Božji) i izvoditelja (arhitekti, umjetnici, obrtnici i izvođači) koja bi trebala započeti u fazi idejnih začetaka i oblikovanja novog posvećenog prostora, i razvijati se u slijedećoj fazi ispunjavanja i iskorištavanja toga prostora.

Premda ove upute imaju u vidu nove župske crkve, one mogu poslužiti kao uzorak i za nežupske crkve, kao npr. svetišta, samostanske crkve, bolničke kapele, kuće duhovnih vježba, groblja, i tako dalje.

Uputa želi postati normativna smjernica kod vrednovanja projekata sa svrhom pozitivnog vrednovanja i eventualnog financiranja od strane Talijanske biskupske konferencije. Ona, dakle, ne namjerava iscrpiti ovu tako bogatu i višeslojnu materiju, nego samo želi skupiti nekoliko bitnih praktičnih uputa povezanih uz projektiranje.

Budući da se ovdje radi o općenitim smjericama, za ostale vidove koji se odnose na odvijanje kulta i drugih struktura vjerničkih usluga, naručitelji i izvoditelji se trebaju pridržavati odredaba B.K. i odgovarajućih dopuna koje izradi mjesna uprava.

Time su razjašnjeni predmet i ograničenja ovoga dokumenta koji sadrži sažeta i općenita načela i odredbe već donesene u liturgijskim knjigama. I na kraju, ova se Uputa u biti nadahnjuje na službenim dokumentima koje ponekad doslovno citira, i time je sredstvo prenošenja i širenja njihova sadržaja.

CRKVA JE KUĆA NARODA KOJI SLAVI

A) LITURGIJSKO ZNAČENJE CRKVE

1. *Arhitektonski prostor i kršćansko slavlje*

Mjesto na kome se okuplja kršćanska zajednica da bi slušala riječ Božju, da bi Bogu uzdizala zagovorne i hvalbene molitve i da bi, prije svega, slavila sveta otajstva, posebna je slika Crkve, hrama Božjega izgrađenog od živog kamenja. Time zgrada kršćanskog kulta odgovara shvaćanju koje Crkva, narod Božji, ima sama o sebi u vremenu: svoje konkretne oblike, u promjenama vremenskih odsjeka, to su slike koje se odnose na to samoshvaćanje. Zbog toga, projektiranje i gradnja jedne nove crkve zahtijevaju, prije svega, da se mjesna zajednica potruži ostvariti crkveno-liturgijski nacrt koji zahtjeva (potiče) Drugi vatikanski sabor a u biti sadrži dva uvjerenja:

- Crkva je otajstvo zajedništva hodočasničkog naroda Božjega koji putuje prema nebeskom Jeruzalemu (Usp. SC 6.10; LG 4.9.13; GS 40.43);
- bogoslužje je Kristovo spasenjsko djelovanje koje crkvena zajednica, ministerijalno uređenja, proslavljuje u Duhu Svetomu preko djelotvornosti vidljivih znakova (Usp. SC 7.14; DV 21).

2. *Crkva-građevina, slika Crkve naroda Božjega*

Stvarnost Crkve u svoj svojoj misterijsko-sakramentalnoj dubini izražava se povijesno-spasenjskom slikom "naroda Božjega", a to se na osobit način očituje u liturgijskom skupu koji je subjekt kršćanskog slavlja (Usp. SC 11). Ustvari, Isus Krist utjelovljena Riječ, Očevo otajstvo, po Duhu Svetome udjeljuje svoje spasenjsko posredovanje proročkom, svećeničkom i kraljevskom narodu koji razlog svoga postojanja posjeduje u naviještanju, hvaljenju i služenju (Usp. LG 10).

Zbog toga, liturgijski prostor - kako za vrijeme odvijanja bogoslužja, tako i izvan bogoslužja - sebi svojstvenim načinom tumači i simbolično izražava ekonomiju spasenja čovjeka i time postaje proročanski znak otkupljenog svemira koji jednog neće više biti podložan "raspadljivosti" (Usp. Rim 8,19-21), nego će biti preobražen u ljepoti i skladu.

3. Predstavljanje nove crkvene lokalne zajednice

Gradnja neke "kamene" crkve predstavlja oblik ukorjenjivanja žive Crkve na nekom teritoriju (*plantatio Ecclesiae*), što zahtijeva očitovanje zajednice za koju je nova građevina određena.

Polazeći od zamršenih problema našega društva i vodeći računa o lokalnoj kulturi, to se očitovanje zajednice ostvaruje postupno sve dok ne dosegne, premda će to biti mučno i tegobno, konačnu zrelost.

Gradnja je neke crkve pastoralni pothvat koji ostvaruju pojedini sudionici, ali je to prije svega očitovanje žive i djelotvorne zajednice koju na njezinom povijesnom putovanju vode duboki teološki i kulturološki zakoni.

4. Kulturalni, pastoralni i crkveni projekt

Ne može se poći od toga da crkvu shvaćamo samo kao građevinu. Najprije trebamo voditi računa o subjektima za koje će građevina biti izgrađena i o Božanskom subjektu s kojim se povezuje. To bi značilo da treba izdvojiti skupinu ljudi koji imaju svoju teritorijalnu autonomiju, povezati njihova iščekivanja, odgovoriti na njihova traženja, sudjelovati u rastu njihove vjere.

Samo će se tako kršćanski navještaj upraviti točno određenom sugovorniku i promicati putokaz vjerskog odgovora sve do uobličenja dostojnog mjesta - crkvene građevine - koja je u stanju simbolički izraziti Otajstvo koje izgrađuje narod Božji.

5. Nova crkva i biskupija

Gradnja jedne nove župske crkve pretpostavlja i zahtijeva suosjećanje i "Majke crkve". To je biskupijska zajednica koja se pod vodstvom biskupa, pastira i učitelja, sa svojim karizmama i službama i po svojim strukturama utjelovljuje u lokalnu stvarnost da bi stvorila prostor prihvaćanja gdje će vjera, potaknuta naviještanjem, dobiti svoj sakramentalni biljeg. To je zajednica određenijega crkvenog identiteta i svjesnije otvorenosti misijama. Otuda proizlazi duboka duhovna povezanost između župske kultne građevine i katedralne crkve koja je učiteljsko biskupsko mjesto i znak dijecezanskog jedinstva.

Biskupija ne može rukovoditi izgradnjom jedne nove crkve samo administrativno-birokratskim načinom. Treba voditi računa da je crkva "kuća naroda Božjega" koji se u njoj okuplja da bi u njoj izrazio svoj krsni, potvrdni i euharistijski status. Narod Božji treba u njoj pronaći odraz vlastitog identiteta.

6. Crkva u urbanom kontekstu

Unutarnji prostor crkve zasigurno ima prioritetnu važnost budući da taj prostor arhitektonski predstavlja otajstvo Crkve - Naroda Božjega hodočasnika na zemlji i sliku Crkve u njezinoj punini.

S druge strane, važeće i konkretno tumačenje odnosa vanjsko-nutarnje i građevina-okoliš predstavlja jednu od važnijih stečevina kritičke svijesti suvremene arhitekture.

Odnos između crkve i gradske četvrti ima kvalificiranu vrijednost koja vodi računa o gradskom ambijentu, koji je često bezličan, da bi taj ambijent po prisutnosti crkve dobio fizionomiju (a veoma često i svoje ime), da bi taj međuodnos postao sposoban usmjeriti i uskladiti okolne vanjske prostore koji okružuju crkvu kako bi ona postala znak božanske ustanove među ljudima. To znači da bi župski kompleks trebao biti postavljen u odnos i kontakt s ostatkom prostora koji čak treba i obogaćivati.

B) PROJEKTIRANJE UNUTARNJIH PROSTORA

7. Jedinstvo i izražaj liturgijske dvorane

Opći raspored crkve treba odavati sliku jedinstvenog skupa koji se okuplja za slavljenje svetih otajstava, skupa hijerarhijski uređena i izražena različitim službama na način da potiče pravilno izvođenje obreda i aktivno sudjelovanje cijeloga naroda Božjega (Usp. OURM, 257).

Po svojoj naravi i po tradiciji, unutrašnjost crkve se vrednuje po izražavanju i poticanju u potpunosti zajedništva skupa koji je subjekt slavlja. Unutrašnji ambijent, od kojega uvijek treba polaziti projektiranje, neka bude usmjeren prema središtu liturgijskog čina i tako dinamički raspoređen da

počinje od ulaznih vrata (atrija), razvija se u dvorani i zaključuje u "prezbiteriju". Ti prostori trebaju biti naglašeno istaknuti ali ne i razdvojeni.

Taj prostor se projektira prvenstveno za slavljenje Euharistije. Zbog toga se traži određena usredotočenost prostora na prezbiterij, koja nije toliko geometrijska koliko vizualna, na prostor prezbiterija koji je u određenoj mjeri povišen i svakako odijeljen u odnosu na dvoranu.

Uostalom, prostor treba omogućiti skladno i uredno odvijanje Mise i drugih sakramenata (krštenje, potvrda, pokora, bolesničko pomazanje, ređenje, vjenčanje) i sakramentalna (pogreb, časoslov, blagoslovi, itd.) s mogućnošću prilagodbe koje bi pastoralna praksa mogla zahtijevati.

Uz to, stalni sustavi pristupa i prolaza u nutarnjoj cirkulaciji, kao što je raspored predmeta i pokretnog namještaja (klupe i sjedalice) u prostoru za vjernike trebaju olakšati različite ophode i premještanje s jednoga mjesta na drugo koje predviđaju liturgijska slavlja i uz to lako svladavanje arhitektonskih prepreka.

Kao prvo, u crkvi se trebaju istaknuti prisutnost stalnih simboličkih veličina: oltar, ambon, krstionica i krsni zdenac. Iza toga dolaze: ispovjedaonica, tabernakul i sjedalo za predsjedatelja. Zajedno s time trebaju se projektirati prostori za vjernike, prostor za pjevački kor i orgulje i mjesta za postavljanje slika.

8. Oltar

Oltar je središnje mjesto za sve vjernike, to je stožer zajednice koja slavi otajstva. Nije to obični namještaj, nego je to trajni znak Krista svećenika i žrtve, žrtveni stol i trpeza pashalnog skupa koju Otac prostire za djecu u zajedničkoj kući, to je izvor i znak jedinstva i ljubavi.

Prema tome, oltar treba biti dobro uočljiv i istinski dostojanstven. Od njega i oko njega treba osmišljavati i raspoređivati ostale važne prostore.

Neka bude jedan i smješten u prezbiterij, okrenut prema narodu i u potpunosti funkcionalan.

Napominje se da, čisto proporcionalan u prostoru prezbiterija u koji se smješta, oltar osigurava funkciju žarišta liturgijskog prostora samo ako je skladnih dimenzija. Menza oltara neka bude oko 90 cm od poda da bi olakšala zadaću službenika koji tu trebaju obavljati vlastite celebrantske

uloge. Na oltar se ne smiju stavljati ni kipovi ni slike svetaca. Za vrijeme posvete može se ugraditi kutija s autentičnim relikvijama mučenika ili drugih svetaca, ali tako da se ne ugrađuje u menzu nego ispod nje.

Prema tradicionalnom običaju i svetopisamskom simbolizmu, preferira se čvrsta oltarna menza od prirodnog kamena. Ipak, za menzu kao i za stupove i podlogu koji podupiru menzu, mogu se upotrijebiti i drugi materijali uz uvjet da su odgovarajuće kvalitete i funkcionalnosti za liturgijsku uporabu (Usp. OURM 263).

9. *Ambon*

Ambon je vlastito mjesto Riječi Božje. Njegov izgled treba biti usklađen s oltarom premda se ne postavlja u prioritet. Kod postavljanja ambona treba voditi računa da bude u blizini zajednice (čak i izvan prezbiterija kako nam posvjedočuje liturgijska predaja) i omogućuje ophod s evangelistom i pashalno proglašavanje Riječi Božje. Neka posjeduje odgovarajuće dostojanstvo i funkcionalnost, postavljen tako da poslužnike koji ga upotrebljavaju zajednica može vidjeti i čuti.

Nije dostatan bilo kakav stalak. Ono što se traži jest plemenita i povišena govornica, po mogućnosti nepokretna, koja uspostavlja rječitu prisutnost koja omogućuje da Riječ Božja odjekuje i onda kad je nitko ne proglašava.

Uz ambon se može smjestiti veliki svijećnjak za uskrsnu svijeću.

10. *Sjedalo za predsjedatelja*

Sjedalo izražava razliku službenika od onih koje predvodi i kojima predsjeda u ime Krista Glave i Pastira svoje Crkve. Neka bude tako smješteno da službenik bude svima dobro vidljiv i da može predvoditi molitvu, dijalog i animiranje. Sjedalo treba označavati predsjedatelja ne samo kao zapovjednika nego kao i sudionika cjelokupnog skupa. Zbog toga sjedalo treba biti u izravnoj komunikaciji sa zajednicom vjernika, premda ostaje smješteno u prezbiteriju.

Napominje se da ovo sjedalo nije biskupova katedra i nije nekakav tron. Sjedalo je jedno i može biti opremljeno odgovarajućim stalkom na uslugu predsjedatelju.

Neka se providi mogućnost i drugih mjesta određenih za koncebrante, đakona i druge službenike i poslužnike.

Neka se ne zaboravi projektirati prikladno i diskretno mjesto za ormarić.

11. *Krstionica i krsni zdenac*

U projektiranju jedne župske crkve neizostavljivo je potrebno predvidjeti i mjesto za krštavanje (krstionica odijeljena od crkvene lađe ili jednostavni krsni zdenac povezan s lađom).

Neka bude doličan i znakovit, pridržan isključivo za slavljenje sakramenta, dobro vidljiv zajednici, odogovarajuće zapremine. Krsni zdenac neka bude tako postavljen da se ondje može izvoditi slavljenje krštenja uranjanjem, prema liturgijskim odredbama.

Ako se ima u vidu činjenica da se obred krštenja obavlja na različitim mjestima uz određena "prijelaze", neka sva ta mjesta budu lako uporabljiva.

U svakom slučaju, ne može se prihvatiti izjednačavanje prostora krsnog zdenca s prostorom prezbiterija ili s njegovim dijelom, niti s prostorom predviđenim za mjesta vjemika.

12. *Mjesto i sjedalo za slavljenje sakramenta pokore*

Slavljenje sakramenta pokore zahtijeva posebno mjesto (ispovjedaonicu, penitencijeru) ili neko sjedalo koje očituje važnost sakramenta po njegovoj komunitarnoj dimenziji i po povezanosti s dvoranom za slavljenje euharistije. To mjesto treba poticati življi dijalog između pokornika i službenika, uz nužno predviđenu mogućnost slavljenja pomirenja pojedinačnih pokornika. Zbog toga neka se sjedalo projektira u skladu s cjelokupnom građevinom, a kod ostvarenja neka se odaberu dostojanstvena, razborita i prihvatljiva rješenja.

13. *Tabernakul*

Presveti Sakrament neka se čuva na mjestu koje je arhitektonski značajno, odijeljeno od crkvene lađe, prilagođeno klanjanju i molitvama, prije svega osobnim molitvama.

To proizlazi iz nužnosti da se istovremeno ne pruža znak sakramentalne prisutnosti i euharistijskog slavlja.

Neka tabernakul bude samo jedan, nepremjestiv i čvrsto građen, neproziran i nelomljiv. Neka se ne zaboravi uza nj postaviti mjesto za svjetiljku za vječno svjetlo kao znak počasti Gospodinu.

14. *Mjesta za vjernike*

Kod razmještanja mjesta za vjernike neka se pazi na raspored klupa i sjedalica tako da bi svatko mogao sudjelovati držanjem tijela, promatranjem, slušanjem i prilagođavanjem različitim dijelovima slavlja.

15. *Mjesto za zbor i orgulje*

Zbor je dio zajednice i treba se smjestiti u prostoru za vjernike. Ipak, treba biti u takvoj poziciji i na mjestu koje će omogućiti članovima zbora izvođenje vlastite zadaće, sudjelovanje u liturgijskim činima i predvođenje pjevanja zajednice.

Zbog zvukovnih i funkcionalnih razloga, neka se smještaj orgulja i orguljskih cijevi od samog početka pažljivo promisli i projektira, vodeći računa o njihovoj prirodnoj povezanosti sa zborom i zajednicom.

16. *Planski razmještaj slika*

Planski raspored slika na svoj način produžuje i prikazuje otajstvo koje se slavi u odnosu s poviješću spasenja i zajednice i treba ga na odogovarajući način predvidjeti od samih početaka projektiranja. Neka se isplanira po zahtjevima liturgijskih načela i kulturnih posebnosti mjesta a u skladnoj suradnji s projektantom toga djela, ne zaboravljajući umjetnika, zanatlije i izvođače namještaja.

Treba od samog početka misliti na smještaj križa, slike Blažene Djevice Marije, sveca-zaštitnika i drugih slika (npr. postaje križnog puta normalno bi bilo smjestiti u prostor odvojen od glavne lađe). Uvijek treba promicati visoku kvalitetu i umjetničku vrijednost djela. To će doprinosti

napretku prave pobožnosti naroda Božjega, uz uvjet da poštuje prioritet sakramentalnih znakova.

Dobro bi bilo sačuvati drevni običaj postavljanja dvanaest, ili najmanje četiri, križa od kamena, bronce ili nekoga drugog prikladnog materijala na unutrašnje zidove kao mjesta posvetnog pomazanja.

17. *Svagdanja kapelica*

Neka se predvidi jedna kapelica odvojena od središnje lađe i opremljena prikladnim namještajem za slavlja s manjim skupinama vjernika. To može biti kapela za čuvanje Presvetog Sakramenta u kome oltar treba biti odijeljen od tabernakula.

18. *Crkveni namještaj*

Kad govorimo o crkvenom namještaju, potrebno je prije svega prisjetiti se da se tu ne radi o običnom vanjskom uljepšavanju niti o predmetima za običnu uporabu, nego se radi o crkvenom uresu u punoj funkcionalnosti koji treba pažljivo projektirati kako bi bio usklađeno povezan sa cjelovitim zdanjem. U izboru elemenata namještaja treba se voditi plemenitom jednostavnošću umjesto raskoši, neka se sačuva istinitost stvari i nastoji oko odgajanja vjernika i dostojanstva cjelokupnog svetog mjesta (Usp. OURM 279).

Temeljno usmjerenje u brizi oko namještaja jest autentičnost forme, materijala i određivanja dijelova namještaja i drugih predmeta. To na poseban način vrijedi za izbor i uporabu prirodnih elemenata, kao npr. cvijeće i stabljike, vosak i drvo. Za cvjetne ukrase može se predvidjeti jedna ili više prikladnih cvjetnih površina na prostoru prezbiterija, i to ne samo zbog općenitog ugođaja nego - u dopuštenim granicama - i za liturgijsku uporabu prilagođenu vremenu i pojedinim prigodama.

Primarnom kriteriju istinitosti neka se pripoji i kriterij razboritosti koji usklađuje estetiku s cjelovitosti zdanja i kriterij vrednovanja umjetničkog stvaralaštva, podsjećajući da je dopuštena uporaba novih kao i tradicionalnih materijala.

U uporabi starih namještaja, što se toplo preporučuje, neka se vodi briga o strogom poštivanju kulturnog, povijesnog i umjetničkog identiteta, izbjegavajući samovoljne i nepodesne izmjene.

C) POMOĆNA ZDANJA UZ CRKVU

19. *Sakristija*

Sakristija treba biti dostojanstvena prostorija, dovoljno prostrana, namještena ne samo za prihvata koncelebranta i poslužnika, nego i za odlaganje knjiga, odjeće i liturgijskog pribora te opremljena drugim nužnim pomagalicama (higijenska pomagala čak i za vjernike). Neka se predvidi mjesto za odlaganje predmeta i različitih instrumenata kao i prostor prikladan za pripremanje cvjetnih aranžmana. Uz sakristiju treba predvidjeti prostoriju za "razgovor" između svećenika i vjernika i to tako da se sačuva nužna suzdržljivost.

Po mogućnosti, ulazna vrata neka budu dvojna: jedna izravno iz prezbitarija, a druga iz prostorije za vjernike. Tako će olakšavati odvijanje ulaznog ophoda i povratka nakon slavlja.

20. *Crkveno predvorje*

To je veoma važan prostor koji treba predvidjeti i, koliko može, izraziti znakovite vrednote: znak "praga", prihvata i otpuštanja. Zbog toga se može planirati da crkveno predvorje bude opremljeno trijemom sa stupovima ili sličnim elementima. Crkveno predvorje kadkad može poslužiti i za bogoslužje pa to zahtijeva da taj prostor bude pridržan isključivo za pješake. Svakako treba ostati u službi pristupa i filtra (ne zapreke) u odnosima s gradskim okruženjem.

21. *Atrij i ulazna vrata*

U liturgijsku se prostoriju ulazi kroz atrij i ulazna vrata. Dok je atrij znakoviti prostor majčinskog prihvaćanja od strane Crkve, vrata su znak Krista koji je "vrata" svome stadu (Usp. Iv 10,7).

Te vrednote treba imati na pameti kod eventualnog ikonografskog programiranja središnjih vrata. Dimenzije ulaza neka budu proporcionalne zapremeni crkvene aule ali da se vodi računa i o pastoralnim potrebama svećanih ophoda. Neka se sačuva običaj postavljanja kamenice za blagoslovljenu vodu uz ulaz. Onomu koji ulazi to priziva u pamet krsnu vodu.

Budući da se ovi prostori često upotrebljavaju za postavljanje zidnih obavijesti, dolikuje da se predvide pokretni predmeti prikladni u tu svrhu.

22. Zvonik i zvona

Zvonik ne smije biti isključen iz nacрта. Kao arhitektonski elemenat, a ne samo kao mjesto za zvona, zvonik može predstavljati kvalificiranu komponentu prepoznatljivosti vjerskog zdanja. Dimenzijama i strukturom neka bude takav da ne zahtijeva prevelika novčana ulaganja.

Kod projektiranja neka se predvidi smještaj i uporaba zvona u njihovoj tradicionalnoj funkciji pozivanja, svečanosti i zvučne komunikacije. Neka se isključe zvučne "trumbete".

D) ZGRADE ZA PASTORALNU SLUŽBU I ŽUPSKA KUĆA

23. Ti ambijenti neka budu dostojanstveni, po stilu ozbiljni i jednostavni, takvi da su u mogućnosti izvršiti svoju ulogu stanovanja, prihvata i gostoljubivosti u svrhu poslanja Crkve. Neka se vodi briga o tome da aktivnosti koje se predviđaju da će biti u njima nemaju vizualnu ni zvučnu povezanost s crkvenom aulom.

* * *

(NOTITIAE, 322, vol29/1993, n.5,290-303).

Preveo: Fra Marko Babić